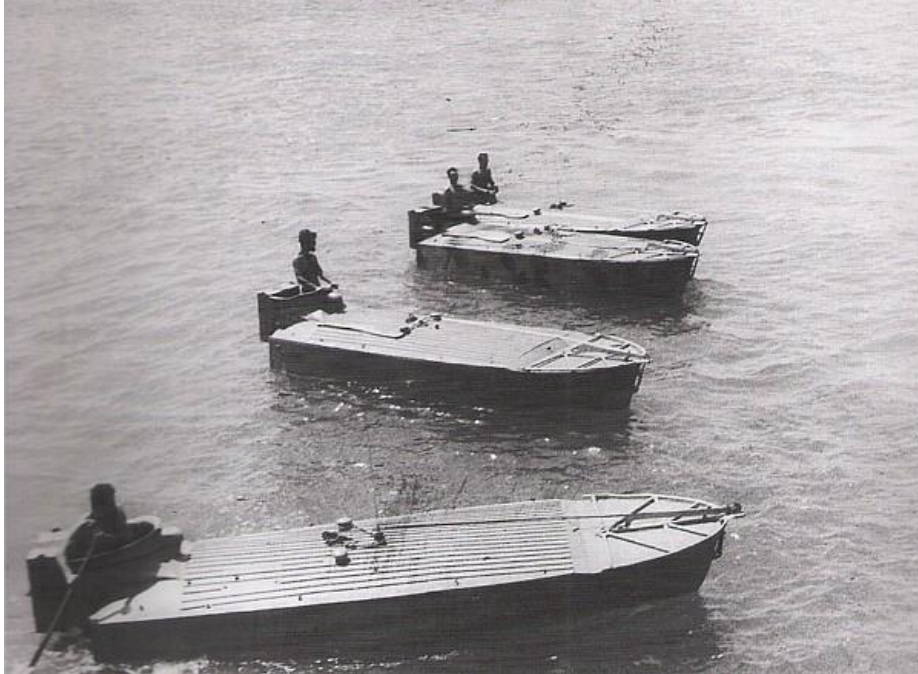

רכש 'סירות המחץ'

מאת: יהודה בן-צור

את "מכת החסד" לצי המצרי במלחמת העצמאות נתנו 'סירות המחץ'

זאב הים. החלטת בן-גוריון בדבר הקמת 'סירות ימי' (חיל הים) מנותק מחטיבת הפלמ"ח והעברת ימאי הפלי"ם לשורותיו פורסמה ב-17 במרץ 1948. קדמה להחלטה פנייתו ב-2 בפברואר לזאב הים, בעל תעודת רב-חובל שהיה מדריך בביה"ס הימי בחיפה, שיכין: "תוכנית של כוח ימי להעביר אנשים, ציוד ומזון לנגב ולגליל המערבי... וכוח ימי להגנת החופים...". כעבור שבועיים הוא שיגר אותו לאיטליה לרכישת כלי השייט¹. זאב הים מתאר כיצד בשוטטו בנמל ליבורנו "מצאתי לפתע סירה קטנה, בלי מנוע, אך עם שאריות של הגה-מדחף. סירות... מהירות אלה היו ידועות לי עוד מימי שירותי [במלה"ע] בצי הבריטי באלכסנדריה וכבר אז הן הטילו אימתן על הצי הבריטי. פרטיהן והיכולת המבצעית היו ידועות לי... למראה הסירה העלובה ידעתי כי זו דרך התשובה היחידה לאיומי המצור הימי שבו התרברבה מצריים... רכשתי את הסירה בחמישים דולר... רשמתי... וצילמתי אותה... ואת כתובתם של בונייה ומתכנני מנועה... וחזרתי... ארצה. בפגישה עם בן-גוריון מסרתי דו"ח מפורט, אך את עיקר הדגש ותשומת לבו השתדלתי להפנות אל אותה "מציאה עלובה"... בנמל ליבורנו. הסברתי לו... את האפשרויות הגלומות בתפעולן. יומיים לאחר הפגישה... [חזרתי] במטוס לאיטליה כשבידי הוראה מפורשת להשיג... את הכלים. [רק לאחר שרכש סמ"רים (ספינות משמר) ונחתות] כשהתפנית לטיפול בסירות הקטנות... איתרנו במילנו את ביה"ח אשר בנה את הסירות... התברר כי מחוסר כסף אין באפשרותי לרכוש אותן... לאחר התייעצות עם שאול אביגור התקשרתי עם אפרים אילין [בן דוד של אשתו של זאב]... ואחרי שהוסבר לו העניין נתן את אלפי הדולרים הראשונים לרכישת הסירות וכן קיבל על עצמו את העברתן ארצה"². ב-15 במרץ וב-15 באפריל 1948 הועברו לב-ג פרטים על כלי השייט שזאב הים רכש וירכוש, אך הסירה/ות הנ"ל אינן מוזכרות בשני הדו"חות.

¹ ד. ב-ג, 'יומן המלחמה' עמ' 202, 251.

² זאב הים, 'ספינות מספרות', הוצאת אחי אסף 1968. פרק 'רכש ימי באיטליה', עמ' 226-232.

ב-16.6.48 דווח לב-ג³: "מזאב הים באו סוף-סוף אילו ידיעות... אחרי חיפוש רבים מצא 10 סירות הידועות בשם של "טורפדו של בן-אדם אחד" (?), אורכן 5,5 מטר. [מהירות] 30 קשר. בחלק הקדמי 300 ק"ג של חומר נפץ. משקל הסירה – טון. זה מאפשר הורדה מהירה מכל אוניה. שקיעתה במים (40 ס"מ) תאפשר הגעתה גם במים רדודים... 1,000 לא"י כ"א... [לדברי זאב הים הוא] טילגרף 3 פעמים [למי?] ללא תשובה (!)". רק ב-18.7.48, בשובו מאיטליה, דווח זאב הים ישירות לב-ג⁴: "הוא רכש... 10 סירות קטנות 5 מטר אורך, משקל טון אחד, מפעילות 300 ק"ג חומר נפץ נגד אוניה, 700 לא"י כ"א. כולן עדיין שם. עוד לא שולם כחצי מחירן... זאב הים אמר לגרשון זק שישלח איש וימסור לו סודות 'הסירות הקטנות'. במשך 6 ימים לא נשלח אליו איש...". ראוי לציין שגורמי 'המוסד' והרכש באירופה נמנעו מלשתף פעולה עם זאב הים, משום ששליחותו לא תואמה עמם מראש ומשום שהוא החל לפעול בארץ לא מוכרת לו, מבלי לנסות לתאם אתם. ב-5 באפריל ניסה ב-ג לסייע בידיו וביקש משאול אביגור, מרכז הרכש באירופה: "תאמר לעדה [סרני, הממונה על שלוחת 'המוסד' באיטליה] שתעזור לזאב הים, גם הוא עושה משהו בשביל ארץ ישראל".

אפרים אילין. באותה עת סוחר פרטי במילנו, שסייע למערכת הרכש ברכישת ספינת הרכש הראשונה, 'נורה', פרסם מסמך כיצד הוא התגלגל לעניין⁵: "באורח מקרי לגמרי נתגלגלה לידי הזכות להיות היוזם המארגן והמוציא לפועל של הבאת הנשק הזה לישראל. לראשונה שמעתי על הסירות הללו מפי בן-דודי, זאב הים... שהגיע אלי למילנו במסגרת שליחותו לחפש כלי שייט עבור חיל הים. בפגישה הזכיר כי האיטלקים השתמשו במלה "ע השנייה... ב'סירות התנפלות' מהירות שהיו מעין טורפדו אנושי... שהטיל את אימתו על הצי הבריטי... "אפרים, נסה למצוא בשבילנו סירות כאלה"⁶... אמר לי זאב הים. דבריו הלהיבו אותי... התחלתי להתעניין אצל סוכני אוניות... פניתי לידידי קומנדנט פרמודה והוא ידע מיד... והיפנה אותי למפעל... ששכן בקרבת מילנו... ניתן היה להבחין... כי מדובר בעסק שפשט את הרגל... [נפגשתי עם] מנהל החשבונות שטיפל... בחיסול... [מטעם] כונס הנכסים. הצגתי עצמי כסוחר ממילנו המבקש לרכוש מנועים ימיים ישנים לשיפוץ... תוך זמן קצר התפתחו בינינו יחסי הבנה וידידות... הגענו לדבר על 'סירות ההתנפלות' והתברר כי נותרו במפעל כמה עשרות... לא גיליתי כמובן את הסיבה העיקרית להתעניינותי בסירות... שאלתי אם ניתן להסב אותן לסירות מרוץ... לבעלי המפעל הייתה הופעתו בחזקת נס... הייתי מוכן לשלם סכומים נכבדים שהיה בהם לשקם את המפעל (וגם את מנהל החשבונות, שבו תמכתי ביד נדיבה...). כול שהמפעל נזקק לו... עסקה בהיקף של כ- \$ 100,000. בשבילנו אלה היו פרוטות, בהתחשב בתמורה... בשביל קטניו [בעל המפעל] זה היה חבל הצלה... אך הייתה בעיה. בהסכם עם בעלות הברית, התחייבו האיטלקים להשמיד את כל אמצעי המלחמה... ולמסור [למנצחים] את כול סודותיהם... אלא שהסיכוי להיחלץ מפשיטת רגל שכנע את בני שיחי לקחת סיכון... בקשתי שייטנו לי דגם מוקטן... ונסעתי היישר לז'נבה... הראיתי את הדגם לשאול אביגור ולפינו [גינזברג הגזבר]... שאול לא הבין הרבה בנושא, אך הושפע מהתלהבותי ונדבק בה... הוא החליט שאטוס ארצה ואציג... לפני ראשי חיל הים".

ב-15.6.48 אילין טס ארצה וב-ג קיבל על כך הודעה מוקדמת מלובה אליאב⁷: "מחר יצא מרומא לארץ באווירון צבאי אפרים אילין... הוא קונה עבורנו סירות-נפץ להתייחס אליו בהסתייגות וברצינות". אילין מאשר: "נפגשתי עם מפקד חיל הים, גרשון זק ועם... פול שולמן, אולם נראה שהשניים לא התרשמו... וחזרתי לאיטליה. מי שכן התרשם היה לובה אליאב".

³ 'יומן המלחמה', עמ' 522.

⁴ 'יומן המלחמה', עמ' 599-600.

⁵ אפרים אילין, 'כל האמת ממקור ראשון'. המסמך הופץ ע"י אילין ב'בית ההגנה', ב-23.2.00.

⁶ בעדות מתחילת שנות ה-50, חט' 15 מיכל 168 תיק 5 מסמך 18, אי"ט, אילין אינו מזכיר כלל את זאב הים וטוען כי: "באפריל הכרתי באופן מקרי... [את] בעל בית חרושת במילנו... ונשארו להם כמה עשרות סירות שהוא מוכן... למכור אותן לנו...".

⁷ 'יומן המלחמה', עמ' 522.

לובה אליאב עם הקמת 'השירות הימי' מונה לובה כעוזרו האישי של גרשון זק, ראש השירות. בתחילת יוני הוא נשלח לאיטליה להסדיר את שיגור כלי השייט שנרכשו ע"י זאב הים. על חלקו בקבלת ההחלטה לרכוש את הסירות הוא מתאר⁸: "עוד בטרם אסיים את... העברת 'ספינות זאב הים' לישראל... קרא לי שאול... למטהו בז'נבה... וסיפר לי... כי כמה מאנשי הרכש באיטליה עלו על "מציאה" של נשק ימי סודי. לדבריהם הגיע אליהם מתווך איטלקי וסיפר להם כי במפעל ליד מילנו קיימות עדיין במחבוא כמה סירות ששימשו במלח"ע השנייה לטורפדו ימי מונחה בידי אדם... גם שאול וגם אני זכרנו היטב כי לצי האיטלקי היו... יחידות קומנדו ימי... שהפעילו נשק לא שגרתי כזה בהצלחה... סיפרתי לשאול כי בעצמי ראיתי בנמל אלכסנדריה שתי אוניות מלחמה בריטיות ענקיות שטובעו ע"י כלי נשק קטנים כאלה. שנינו ייחסנו לידיעה זו חשיבות ממדרגה ראשונה. ידענו כי בלוחמה הימית שלפנינו אנו בפיגור... מול ציי מדינות ערב ובעיקר מול הצי המצרי..."

ברומא פגשתי את ישראל דיקנשטיין... האחראי לפעולות הרכש ואת אפרים אילין... שהיה סוחר בעל קשרים מצוינים שהעמידם לרשות 'הרכש'. אמרתי להם כי אני מעוניין מאוד בסירות הנפץ... הם קישרו אותי באמצעות המתווך עם בעל המפעל... [שהציג בפני] סירה יפה בעלת קווים אווירודינמיים של סירת מרוץ שאורכה כשבעה-שמונה מ' ובירכתיה מושב אחד... בעזרת כמה לחיצות הניף [האיטלקי] את מכסה החרטום... בתוך חלל הסירה שכנה לה חבית חומר-נפץ... "אם הינך מעוניין... הסירה הזאת... תהיה מוכנה לרשותך מחרתיים באגם... ותוכל להניע ולהשיט אותה בעצמך"... תחילה נהגתי באיטיות יחסית, אך הבוחן אמר לי תן עוד גז... ראיתי את מד המהירות עולה ל-50 ק"מ ואת החרטום מתרומם כראשו של כריש... עם כל סיבוב נוסף הרגשתי כי אני שולט בכלי הקטן ואדיר הכוח... נהייתי מהספורט הלילי... אך ידעתי כי אני הישראלי הראשון המחזיק בידיו נשק סודי רב-עוצמה שרציתי מאוד כי יצטרף לכוח הימי של ישראל... למחרת [14.6] דווחתי לשאול, לארץ ולאנשי הרכש באיטליה על עיקרי העניין. החל מו"מ עם בעל המפעל ותוך ימים מספר סוכם עקרונית על רכישת 6 סירות...

עתה עמדה לפנינו שאלה גדולה נוספת: מציאת מומחה איטלקי שיסכים להדריך את בחורינו בארץ... נעזרנו ב'זקי' [זקיימוביץ, שהחליף את עדה סרני כממונה על שלוחת 'המוסד' באיטליה] ואנשיו... תוך שבוע קבלנו שם וכתובת... 'זקי' ואני יצאנו במכוניתנו... לקפרייטי, סמל לשעבר בצי האיטלקי שהפעיל סירות נפץ במלחמה... קפרייטי⁹ הסכים לצאת לישראל ולהדריך קבוצת אנשי חיל הים המלצתי לגייסו ותוך זמן קצר הגיע לארץ [ב-5.8.48] מצויד בדרכון מזויף [בשם כץ]... בארץ ובאיטליה החלה מתארגנת קבוצת אנשי רכש לקבלת הציוד, אריזתו המיוחדת והעברתו המהירה באוניות רכש. חזרתי לארץ ודווחתי למטה חיל הים... עוד מתחילת העסקה הוחלט בחיל כי תוקם יחידה מיוחדת להפעלת הכלים... וכי בראשה יעמוד יוחאי בן-נון [יוחאי הגיע ארצה מאיטליה כמלווה של היכטה 'אלבטרוס' – 'שחף' ב-15.8.48 ורק אז נודע לו כל העניין והוצע לו לעמוד בראש היחידה]¹⁰... בעוד מומחי התעשייה הצבאית וחיל המדע... בודקים ומטפלים בנושא מנגנוני הנפץ... הועברו כלי השייט

⁸ לובה אליאב, 'טבעות שחר', הפרק 'סירות קפרייטי', הוצאת "עם עובד", 1984 עמ' 218-22 (על אף שלובה היה מפקד אונית ההעפלה 'חיים ארלזורוב' הוא לא היה ימאי).

⁹ פיורנצו קפרייטי (Fiorenzo Capriotti) היה פשיסט מוצהר ששירת בזמן מלח"ע, עד שנפל בשבי בנות הברית, ביחידת הקומנדו הימי המפורסמת של מוסוליני Decima Flottiglia MAS. עזר למערכת הרכש בבדיקת סירות המחץ בעת רכישתן באיטליה ולאחר כך בתחילת אוג' 1948 הגיע ארצה ואימן את אנשי יחידת סירות המחץ בכינרת (המודיעין הימי האיטלקי, שכונה אז SIS, היה מודע לפעילותו ולמעשה היה זה שקישר בינו לבין מערכת הרכש; לצורך הסוואת פעילותו, ע"מ לא לסבך דיפלומטית את איטליה, נשא דרכו ע"ש פליט מרומניה בשם כץ). בינו לבין אנשי שייטת 13 לעתיד נרקמו יחסי ידידות שנמשכו עשרות שנים. בשנת 1992 העניק לו האלוף עמי איילון, אז מפקד חיל הים (ובעצמו לוחם לשעבר ומפקד שייטת 13) את התואר "מפקד כבוד של שייטת 13". על פעילותו הנ"ל כתב קפרייטי ספר בשם Diario di un fascista alla corte di Gerusalemme ("יומנו של פשיסט בחצר של ירושלים"; 2002, הוצאה פרטית). נפטר ב-2009. [צבי בן-צור, 2017]

¹⁰ יהודה בן-צור, ידע אישי. שהייתי במחיצתו של יוחאי מיציאתו מהארץ ב-1 ביולי עד יציאתו מאיטליה בתחילת אוג'. 1948.

לכנרת ושם החל קפריוטי להדריך...". ב-6.8.48 דווח גרשון זק לב-ג: "מאיטליה הגיעו 9 סירות-טורפדו קטנות. יבואו עוד 10. המומחה בא הנה אתמול באוירון... נבחרו 25 בחורים לסירות, בראשם איזי (מהפלמ"ח, חבלן ושחיין)".¹¹

כאמור, שיגור הסירות ארצה הופקד בידי אילין. לדבריו, במסמך הנ"ל: "בעקבות ההחלטה, ניתן לי אור ירוק לפעול לרכישת הסירות, בדיקתן, שיפוצן, השגת רישיונות ייצוא והטענתן על האוניות... אנו הקפדנו לבדוק כל אחת מהסירות באגם הסמוך לשדה התעופה... ולאחר שוידאנו את כשירותן, הן נארוזו [בארגזי עץ אטומים]... הוצאת הסירות מאיטליה נפתרה בעזרת שותפי האיטלקי... גיסו של ראש הממשלה, דה-גספרי [באמצעות] רישיונות לייצוא סירות ל... מצרים... בדרך זו הצלחנו לשפץ ולייצא... למעלה מ-30 סירות... היקף העסקה היה כ-100,000\$. כול סירה עלתה בסה"כ 3,000 עד 4,000\$ ואת סירת האם הראשונה רכשתי מכספי ותרמתי לחיל הים...". כאמור לעיל, ב-18 ביולי 1948 דווח זאב הים לב-ג שמחיר הסירה הינו 700 לא", דהיינו 2,800\$.

יוחאי בן-נון. כחודשיים וחצי לאחר הגעת הסירות הראשונות ארצה הן נקראו לפעולה. ב-22.10.48 "לפנות ערב – אחרי שעת כניסת הפוגה לתוקף – בישיבת המטה [נמסר לב-ג כי] שתי אוניות מצריות... באו לעזה. אוניותינו מוכנות עם הסירות הקטנות. נתתי לגרשון זק הוראה חיובית". כעבור כמה שעות: "הורידו לתהומות את שתי האוניות המצריות: 'אמיר פרוק' (אונית הדגל)... ושולת מוקשים"¹². במבצע השתתפו 5 לוחמים ב-3 סירות תקיפה וסירת אם לאיסוף. לאחר המבצע הצי המצרי לא העיז להתקרב יותר לחוף הישראלי. בתום מלחמת העצמאות הוענק ליוחאי בן-נון, מפקד המבצע, עיטור גיבור ישראל. לימים נקבע התאריך הנ"ל כיום חיל הים'.

להצלחה אבות רבים. לסיכום, ארבעה ראויים לאזכור: זאב הים על גילוי "המציאה" שתוך חודשים ספורים התגלתה כ"הלום"; אפרים אילין על הטיפול הלוגיסטי, מרכישה ועד לשיגור הסירות ארצה, לרבות מימון ביניים¹³; לובה אליאב על חלקו בקבלת החלטת חיל הים "ללכת על הנושא"; לוחמי יחידת 'סירות המחץ' בפיקודו של יוחאי בן-נון והמדריך האיטלקי קפריוטי, שהשכילו תוך זמן קצר – כחודש ימים – "להשתלט" על הסירות ולהפעילן בהצלחה, בהתרעה קצרה.

¹¹ יומן המלחמה, עמ' 636.

¹² יומן המלחמה, עמ' 760, 762-5.

¹³ על חלקו במימון הביניים, ראה מכתבו של ספיר מה-4.10.48 – א"צ, 25/א'.

במבצע שותפו חלק מהסירות שהגיעו במשלוח הראשון. להלן מועדי הגעת סירות שנרכשו עפ"י הרישומים ב'יומן המלחמה':

6 באוגוסט 1948 גרשון [זק]: "...מאיטליה הגיעו 9 סירות טורפדו קטנות. יבואו עוד 10.

28 באוקטובר 1948: "הגיעה אוניה [שיעו] עם ח/ח לאוויריה ובה גם 6 'סירות' קטנות."¹⁴.

4 בינואר 1949 שאול מודיע: "... הגיעו גם 7 סירות מחץ נוספות"¹⁵.

סה"כ הגיעו עפ"י הרישומים הנ"ל 22 סירות. 18 סירות נוספות נבנו ע"י חיל הים בארץ. בדו"ח אגף החימוש המתייחס לנשק שהגיע לחיל הים עד 31 במרץ 1949 נכתב:

" הפריט - סירות מחץ: סירות יוחאי. הכמות – 42"¹⁶ (הייתכן שהסירות שנבנו בארץ נכללות בדו"ח זה?).

ארכיון צה"ל, שאול אביגור מאשר לספיר ב-1.12.1948: "מאור (ז'נבה) מברק מס' 606. מתוך הזמנת גרשון זק לסירות יוחאי מאשרים קנית 10 סירות נוספות ל-30 שנקנו. את הקניה יש לבצע באמצעות אילין".

יוחאי בן-נון (משמאל) ופירנצו קפריוטי במפגש לציון 40 שנה לחיל הים בשנת 1988¹⁷

¹⁴ יומן המלחמה, עמ' 781.

¹⁵ יומן המלחמה, עמ' 926.

¹⁶ אגף החימוש, דף מס' 4 – סודי ביותר, א"צ. המידע על הסירות שנבנו בארץ נמסר לי ע"י איציק ברוקמן (י.ב.צ.).

¹⁷ מקור: וויקיפדיה, ערך "פירנצו קאפריוטי" [צבי בן-צור, 2017]